

ŠTĚPÁN MARTIN FILIP OP

***PRINCIPIA ET MAIORA THOMÆ AQUINATIS
PRONUNTIATA SANCTE TENEANTUR***

Doporučování nauky sv. Tomáše Akvinského papežem sv. Piem X.

Abstract:

The paper discusses particular documents of St. Pius X (1903–1914) in which, within his efforts to reform the Church (and within the Church particularly to restore the formation of future priests), he recommends the doctrine of St. Thomas Aquinas: besides notes issued at various occasions, these are breve In præcipuis laudibus (23 January 1904), antimodern encyclic Pascendi Dominici gregis (8 September 1907) with motu proprio Sacrorum Antistitum (1 September 1910) and especially motu proprio Doctoris Angelici (29 June 1914) with XXIV Thomistic theses (27 July 1914) attached.

Key words:

St. Pius X., St. Thomas Aquinas, magisterium of the Church, breve In præcipuis laudibus, encyclic Pascendi Dominici gregis, motu proprio Sacrorum Antistitum, motu proprio Doctoris Angelici, XXIV Thomistic theses, formation of seminarians, philosophy, theology, modernism, principia et maiora Thomæ Aquinatis pronuntiata

V minulém roce jsme si připomínali sté výročí úmrtí papeže Pia X., který vládl v letech 1903–1914 a jenž byl papežem Piem XII. v roce 1951 blahorečen a v roce 1954 svatořečen.¹ Jako značná část papežů moderní doby pocházel

¹ Z bohaté literatury o sv. Piovi X. srov. především R o m a n a t o , Gianpaolo: *Pio X. La vita di papa Sarto*. Milano 1992; C h i r o n , Yves: *Saint Pie X*. Versailles 1999; *Pio X e il suo tempo*. A cura di G. La Bella. Bologna 2003; B o n d i o - n i , Pier Luigi: *San Pio X. Profeta riformatore*. Verona 2013; R o m a n a t o , Gianpaolo: *Pio X. Alle origini del Cattolicesimo contemporaneo*. Torino 2014; S i c c a r d i , Cristina: *San Pio X. Vita del Papa che ha ordinato e riformato la Chiesa*. Cinisello Balsamo (Milano) 2014. Z české literatury podává první dobré přiblížení B e d o u e l l e , Guy: *Pius X.: nesmlouvavý papež, nebo reformátor?* Přel. T. Chudý. *Salve* 17, 2007, č. 3, s. 53–61.

z (budoucí či bývalé) Rakousko-uherské monarchie:² Giuseppe Sarto – tak se jmenoval svým vlastním jménem – se narodil v městečku Riese v severní Itálii v roce 1835, tedy ještě v době, kdy bylo součástí habsburského mocnářství.³ V duchu svého papežského hesla *Instaurare omnia in Christo – Obnovit všechno v Kristu* byl jistě jedním z nejreformnějších papežů v dějinách katolické církve. Stal se tak „papežem mnoha přídomek“: papežem reformy římské kurie a kanonického práva; papežem kněžské formace a svatosti; papežem katecheze; papežem apoštolátu laiků; papežem obnovy liturgie a posvátné hudby; papežem časného a častého přijímání eucharistie...

V naší studii se chceme soustředit na jeden aspekt církevní reformy sv. Pia X. – aspekt, který byl s tím, co jsme právě uvedli, mnohdy úzce propojený –, a tím byla snaha o obnovu nauky sv. Tomáše Akvinského v životě církve.⁴ V tomto bodě své reformy sv. Pius X. pokračoval v tom, o co usiloval již jeho předchůdce na papežském trůně, Lev XIII., naplňoval to a dále rozvíjel. Pro mnohé to bylo zřejmě překvapující, neboť po intronizaci Pia

² Papež Řehoř XVI. (vládl v letech 1831–1846) se narodil v roce 1765 v Belluně v Benátsku, které později připadlo k habsburskému impériu; Pius XI. (1922–1939) se narodil v roce 1857 v Desiu při Miláně v době, kdy ještě bylo součástí mocnářství; sv. Jan XXIII. (1958–1963) se narodil v roce 1881 ve vesnici Sotto il Monte u Bergama, které bylo předtím součástí impéria; totéž platí o Pavlu VI. (1963–1978), jenž se narodil v roce 1897 v Concesiu nedaleko Brescie, o Janu Pavlu I. (1978), který se narodil v roce 1912 ve vesnici Forno di Canale při Belluně a o sv. Janu Pavlu II. (1978–2005), narozeném v roce 1920 ve Wadowicích, které byly předtím součástí rakouské části Polska.

³ Při přijetí arcivévodkyně a budoucí císařovny Zity před její svatbou s arcivévodou a budoucím císařem bl. Karlem se sv. Pius X. vyznal, že je *austriaco di nascita* (*zrozením Rakušan*). Srov. R u m i , Giorgio: *La Santa Sede, il mondo cattolico italiano e l’Austria degli Asburgo*. In: Pio X e il suo tempo, s. 523–538 (zvláště s. 523). Tato skutečnost je také zdůrazněna dobovou publikací benediktina Metoděje V o j á č k a : *Papež Pius X. a Pomněnky ze zlatého jubilea svatého Otce*. Praha 1909, s. 3 (v spojitosti s výše zmíněným Řehořem XVI.): *Kdo by se nadál, že z nich* [rakouských poddaných] *dosednou ještě dva Prozřetelností vyvolení muži na vznešenou stolicí sv. Petra. A stalo se. V minulém století lombardský Rakušan Řehoř XVI. spravoval církev katolickou (1831–1846) a v nejnovější době opět bývalý Rakušan, Benátčan, jest papežem, neboť Riese, městys v kraji benátském, patřící k provincii a diecesi treviské, má čest býti domovem a rodištěm panujícího sv. Otce Pia X.*

⁴ Z hlediska tomistické obnovy sv. Pia X. je cenný článek významného novotomisty Ernsta C o m m e r a : *Pius X.* Divus Thomas 1, 1914, s. 394–444. Srov. také P e r r i n i , Giuseppe: *Continuità ed evoluzione delle disposizioni della Chiesa sul ruolo della dottrina di S. Tommaso nelle scuole cattoliche*. Seminarium 29, 1977, s. 604–673 (zvláště s. 632–637); C a n a l s V i d a l , Francisco: *La recomendación de la doctrina filosófica de Santo Tomás en el pontificado de San Pio X.* Cristiandad 60, 2003, č. 868–869, s. 13–14. Edici dokumentů sv. Pia X. o sv. Tomáši Akvinském (i když ne zcela dokončenou) publikoval Joachim-Joseph Berthier *Sanctus Thomas Aquinas “Doctor communis” Ecclesiae I.* Testimonia Ecclesiae. Ed. J.-J. Berthier. Romae 1914, s. 271–280 (= BERTHIER).

X. očekávali, že tento nový papež vzhledem k svému předchozímu působení bude více pastorační – a tím jako skutečný „farář lidstva“ vynikajícím způsobem byl –, ale již tolik nepředpokládali tak jasné naukové tomistické stanovisko, jaké hned od počátku své vlády prokázal.⁵

Zmiňme alespoň několik slov o uvedeném úsilí Lva XIII. a o tom, co s ním bylo spojeno: Jednalo se nejprve o určité zpečetění předchozího vývoje. Ve druhé polovině XVIII. století druhá, renesančně-barokní scholastika poněkud ztrácí dech a na universitách i učilištích řeholních řádů je stále více vytěšňována jinými filosofickými směry. Jde především o tzv. eklektickou filosofii (*philosophia eclectica*), jakýsi filosofický „guláš“ bez vnitřní koherence.⁶ V období po tzv. Velké francouzské revoluci si však někteří katoličtí myslitelé uvědomují, že tato situace, kdy se na katolických školách vyučuje filosofie, která je víceméně neslučitelná s Božím zjevením a s církevním učením, je neudržitelná. V Itálii a ve Španělsku, tedy v zemích, kde tomistická tradice nebyla nikdy zcela přerušena, vzniká tak obrodné hnutí usilující o návrat k nauce sv. Tomáše Akvinského. Toto hnutí ze skromných počátků stále více sílí, zvláště během pontifikátu papeže bl. Pia IX. (1846–1878),⁷ až vrcholí encyklikou *Æterni Patris* o obnovení křesťanské filosofie v duchu sv. Tomáše Akvinského, kterou dne 4. srpna 1879 vydává právě Lev XIII.⁸ A jako tato encyklika byla završením toho,

⁵ Srov. L o b a t o , Abelardo: *The Pontifical Academy of St. Thomas Aquinas: History and Mission*. Anuario Filosófico 39, 2006, s. 309–327 (zvláště s. 316).

⁶ Srov. S o u s e d í k , Stanislav: *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha 1997, s. 262–280.

⁷ Srov. P i o l a n t i , Antonio: *Pio IX e la rinascita del tomismo*. Città del Vaticano 1974.

⁸ In: Acta Sanctæ Sedis (= ASS) 12, 1879, s. 97–115 (čes. překl.: V. Hlavatý. In: T ý ž : *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského*. Praha 1885, s. V–XLV). Literatura o encyklice *Æterni Patris* je bohatá: srov. především P e r i n i , G.: *Continuità ed evoluzione*, s. 606–631; *Fe, razón y teología*. En el I Centenario de la Encíclica “*Æterni Patris*”. Ed. P. Rodríguez. Pamplona 1979; *Atti dell’VIII Congresso Tomistico Internazionale I. L’Enciclica Æterni Patris nell’arco di un secolo; II. L’Enciclica Æterni Patris: Significato e preparazione; III. L’Enciclica Æterni Patris: Riflessi nel tempo*. Città del Vaticano 1981; *Tommaso d’Aquino nel I centenario dell’Enciclica “Æterni Patris”*. Atti del convegno organizzato a Roma dalla Società Internazionale Tommaso d’Aquino e dalla Pontificia Università “S. Tommaso d’Aquino”: Roma, 15–16–17 novembre 1979. A cura di B. D’Amore. Roma 1981; Bandera, Armando: *Centenario de la Encíclica Æterni Patris de León XIII*. Ciencia tomista 108, 1981, s. 575–583; P i o l a n t i , Antonio: *Il tomismo come filosofia cristiana nel pensiero di Leone XIII*. Città del Vaticano 1983; T ý ž : *La filosofia cristiana in mons*. Salvatore Talamo ispiratore della „*Æterni Patris*“. Città del Vaticano 1986. Srov. také českou studii Rudolfa Balcárka [= Stanislava Sousedíka]: *Sté výročí encykliky Æterni Patris*. Studie [Řím], 1979, č. 66, s. 441–447.

co jí předcházelo, tak se také a především stala počátkem a povzbuzením k novému rozvoji nauky sv. Tomáše Akvinského.⁹

Sv. Pius X. tedy kráčí se sobě vlastní energií a statečností a zároveň – podle vyjádření papeže Pia XII. při jeho blahorečení – s *onou osvícenou rozvážností, která nikdy nechybí svatým*¹⁰ ve stopách Lva XIII. a nepřestává doporučovat nauku Andělského učitele.¹¹ Je to záležitost, která mu velmi leží na srdci. Dokonce můžeme říci, že dokumenty, které mají jako specifický předmět nauku sv. Tomáše, v určitém smyslu jeho pontifikát otevírají a také, jak ještě uvidíme, uzavírají.¹²

Breve *In praecepis laudibus* (23. 1. 1904)

Dokumentem sv. Pia X., jenž v jistém smyslu otevírá jeho pontifikát, je breve *In praecepis laudibus* z 23. ledna 1904.¹³ Je adresován Římské akademii sv. Tomáše Akvinského (*Academia Romana S. Thomae Aquinatis*), kterou v přímé návaznosti na encykliku *Aeterni Patris* založil dne 15. října

⁹ O tomto novotomistickém hnutí před encyklikou *Aeterni Patris* a po ní existuje bohatá literatura: srov. např. K r a t o c h v í l , Josef: *Novoscholasticismus*. Dějinný přehled novoscholastického hnutí. Brno 1930; L i v í , Antonio: *Il movimento neotomista*. In: Týž – Fabro, Cornelio – Ocáriz, Fernando – Vansteenkiste, Clemens M. J.: *Le ragioni del tomismo. Dopo il centenario dell'enciclica „Aeterni Patris“*. Milano 1979, s. 19–49, a především *Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts 2. Rückgriff auf scholastisches Erbe*. Hg. von E. Coreth – W. M. Neidl – G. Pfligersdorffer. Graz 1988.

¹⁰ Proslov *Una celeste letizia* k zástupu věřících shromážděných při příležitosti beatifikace Pia X. (3. 6. 1951). *Acta Apostolicæ Sedis* (= AAS) 43, 1951, s. 468–476 (zde s. 472): [...] *quella illuminata prudenza, che non fa mai difetto nei santi* [...]. Pro vnitřní portrét sv. Pia X. a jeho svatosti mají neocenitelnou hodnotu paměti jeho státního sekretáře Rafaela M e r r y d e l V a l : *Memories of Pope Pius X.* London 1939. Srov. také V i a n , Nello: *Avemaria per un vecchio prete*. Intermezzi aneddotici lungo la vita di san Pio X. Padova 2013.

¹¹ „Andělský učitel“ (*Doctor Angelicus*) je nejznámějším (i když ne jediným) titulem sv. Tomáše Akvinského. Srov. H o l b ö c k , Ferdinand: *Thomas von Aquin als „Doctor Angelicus“*. In: S. Tommaso e l'odierna problematica teologica. Città del Vaticano 1974, s. 199–217.

¹² Srov. P e r i n i , G.: *Continuità ed evoluzione*, s. 632.

¹³ In: ASS 36, 1903–1904, s. 467–470; BERTHIER, s. 271–273. Srov. také literaturu o tomto breve: C o c o n n i e r , Thomas: *Le bref de Pie X à l'Académie de S. Thomas d'Aquin*. *Revue thomiste* 7, 1904, s. 5–11; C o m m e r , E.: *Pius X*, s. 426–428; B e r g e r , David: *In dulcedine societatis, quærere veritatem!* Zur Geschichte der „Päpstlichen Akademie des hl. Thomas von Aquin“. *Doctor Angelicus* 2, 2002, s. 135–180 (zvláště s. 150).

1879 papež Lev XIII.¹⁴ Hlavním cílem breve sv. Pia X. je nové povzbuzení akademie k činnosti a potvrzení jejich *stanov, dober, privilegií a práv (statuta, bona, privilegia, iura)*,¹⁵ udělených již předtím Lvem XIII.

I z právě uvedeného je patrné, že breve je jakýmsi „mostem“ mezi pontifikátem Lva XIII. a Pia X. Podle prvních slov dokumentu, která jsou také jeho názvem, se zde *mezi hlavní chvály (in præcipuis laudibus)* na papeže Lva XIII. zahrnuje jeho horlivost o obnovu úcty k nauce sv. Tomáše Akvinského, a to především v souvislosti s filosofickou a teologickou formací budoucích kněží, a v této linii chce Pius X. s nemenší horlivostí pokračovat. Tím se papež dotýká oblasti, která byla pro něho také velmi „srdeční“ záležitostí a k níž jako k cíli byla víceméně zaměřena uvedená snaha o tomistickou obnovu, totiž oblasti výchovy a vzdělávání seminaristů.¹⁶

Z doktrinálního hlediska je důležité, že breve chválí akademiky pro jejich aktualizaci nauky sv. Tomáše, když tuto nauku komentují a využívají jejich principů pro nové úvahy a pro kritiku moderních filosofických omylů.¹⁷ A vyzývá nejen tyto akademiky, ale všechny, kdo se v katolickém světě věnují vyučování filosofie na školách, *aby velmi pečovali o to, aby se nikdy nevzdalovali od Akvinátovy cesty a způsobu uvažování, nýbrž na ní den ze dne usilovněji postupovali*.¹⁸ Tento akcent se bude často opakovat v následujících dokumentech sv. Pia X. Hned po této výzvě následuje další vybidnutí, aby se všichni učitelé filosofie dali s velkou vervou do boje proti „neo-racionalismu“, charakterizovanému zde jako „mor“ rozumu a víry:¹⁹ papež tím má na mysli to, co později nazve „modernismem“.

Můžeme tedy vidět, že breve *In præcipuis laudibus* je „otevřajícím“ nejenom v tom smyslu, že bylo vydáno na počátku pontifikátu sv. Pia X., ale také z toho důvodu, že otevírá určitá témata, která se budou v pozdějších

¹⁴ O dějinách akademie srov. především P i o l a n t i , Antonio: *La Pontificia Accademia Romana di S. Tommaso d'Aquino nel centenario della sua fondazione*. Cenno storico e stato attuale. Città del Vaticano 1980; B e r g e r , D.: *In dulcedine societatis*; L o b a t o , A.: *The Pontifical Academy*.

¹⁵ ASS 36, 1903–1904, s. 470.

¹⁶ O úsilí sv. Pia X. o reformu kněžských seminářů srov. především V i a n , Giovanni: *La riforma della Chiesa per la restaurazione cristiana della società*. Le visite apostoliche delle diocesi e dei seminari d'Italia promosse durante il pontificato di Pio X (1903–1914). Roma 1998; C a s e l l a , Mario: *Pio X e la riforma dei seminari a Roma*. Roma 2001; t ý ž : *La crisi e la riforma dei seminari nelle relazioni dei visitatori apostolici*. Prima fase: 1905–1908. In: Pio X e il suo tempo, s. 333–412.

¹⁷ Srov. ASS 36, 1903–1904, s. 470.

¹⁸ Tamtéž: [...] *nimirum curæ habeant, a via et ratione Aquinatis nunquam discedere, in eademque quotidie studiosius insistant*.

¹⁹ Srov. tamtéž.

dokumentech tohoto papeže vracet a dále rozvíjet: téma důležitosti tomistické formace budoucích kněží, téma varování před opouštěním filosofické cesty sv. Tomáše Akvinského a výzvy k její aktualizaci a konečně téma jeho nauky jako zbraně a léku proti modernismu.

Mezihra

Po breve *In praecepis laudibus* následují v dokumentech Pia X. další odkazy na učitelskou autoritu sv. Tomáše Akvinského, které se nejednou na toto breve odvolávají. To platí i o apoštolském listě *Doctoris Seraphici sapientiam* Dionýsiu Schülerovi, generálnímu představenému františkánského řádu, o nové edici děl sv. Bonaventury, který byl vydán brzy poté, dne 11. dubna 1904.²⁰ V něm sv. Pius X. také uvádí, že sv. Bonaventura učil spolu s *Akvinským, jehož filosofickou a teologickou nauku jsme se rozhodli, následující svého předchůdce, velmi doporučit, když jsme nedávno poslali list Římské akademii sv. Tomáše.*²¹

Některé chvály nauky sv. Tomáše Akvinského byly sv. Piem X. vyjádřeny u příležitosti poděkování za knihy, vykládající učení Andělského učitele, jež mu jejich autoři darovali. Časově první je zřejmě list *Sena nuper volumina* Louis-Adolphe Paquetovi, děkanovi teologické fakulty university v Lavalu v kanadské provincii Québec, ze dne 20. února 1905.²² Tento významný a plodný kanadský teolog (1859–1942)²³ věnoval sv. Piovi X. své šestisvazkové dílo *Disputationes theologicæ seu Commentaria in Summam theologicam Divi Thomæ*. Papež při této příležitosti chválí jeho i celou lavalskou universitu za věrné zachovávání předpisů Lva XIII. o nauce sv. Tomáše a vyjadřuje naději, že *teologické nauky, které budou na oné universitě předávány, se nikdy nevzdálí od Akvinátova učení, neboť čím lépe jím budou bohoslovci napojeni, tím budou schopnější ke zkrocení omylů každého druhu.*²⁴

Jedním z významných tomistických center se stává teologická fakulta university ve švýcarském Fribourgu, založená roku 1890 a svěřená domi-

²⁰ In: ASS 36, 1903–1904, s. 654–655; BERTHIER, s. 273.

²¹ ASS 36, 1903–1904, s. 654: [...] *cum Aquinate, cuius in Philosophia ac Theologia disciplinam Nos, Decessorem secuti, magnopere commendandam, datis proxime ad Urbanam Sancti Thomæ Academiam Litteris, censuimus.*

²² In: ASS 40, 1907, s. 451–452; BERTHIER, s. 273–274.

²³ Srov. Louis-Adolphe Paquet – Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Louis-Adolphe_Paquet, citováno 29. 7. 2014.

²⁴ ASS 40, 1907, s. 451: [...] *theologicas disciplinas in Universitate ista sunt tradituri, numquam ab Aquinatis doctrinis discendant, quibus, quo melius alumni sacri Cleni fuerint imbuti, eo aptiores erunt ad omne genus errores retundendos.*

nikánskému řádu. V souvislosti s ní byla také založena Kolej Alberta Velikého neboli Albertinum. Sv. Pius X. se ve svém listě *Novum Beati Alberti*, publikovaném dne 6. února 1906,²⁵ raduje ze zřízení této koleje a také ze skutečnosti, že je svěřena dominikánům, kteří mají jako *domáci světlo v teologii božského Tomáše Akvinského, o kterém Lev XIII. [...] přikázal, že má být nejenom knížetem, nýbrž vůdcem a učitelem posvátných škol, což jsme my s jistotou, že to přinese přebohatý užitek, potvrdili.*²⁶

Další odkaz na breve *In præcipuis laudibus* nalezneme v italsky psané encyklice *Pieni l'animo*, kterou sv. Pius X. dne 28. července 1906 adresoval italským biskupům a jejímž předmětem je formace seminaristů a kázeň kléru v Itálii.²⁷ V souvislosti se studijní formací budoucích kněží papež nařizuje:

*Studia filosofie, teologie a příbuzných věd, zvláště biblických, at' se konají tak, aby se držela papežských nařízení a učení sv. Tomáše, tolikrát doporučeného naším ctihodným předchůdcem a námi v apoštolském listě z 23. ledna 1904.*²⁸

S obdobnými výzvami ohledně Katolické university (Institut Catholique) v Paříži se můžeme setkat v listu *Sub exitum*, který sv. Pius X. dne 6. května 1907 poslal kardinálovi François-Marie-Benjaminovi Richardovi, pařížskému arcibiskupovi, a dalším francouzským biskupům, kteří byli patroni této university.²⁹

Antimodernistické dokumenty

Jedním z nejvýraznějších rysů pontifikátu sv. Pia X. se stává jeho boj proti modernismu, kterého jsme se již mírně dotkli výše. I tento boj je neoddělitelnou součástí reformního úsilí tohoto papeže, a tím je také propojen s jeho snahou o obnovu nauky sv. Tomáše Akvinského.

²⁵ In: ASS 39, 1906, s. 74–75; BERTHIER, s. 274.

²⁶ ASS 39, 1906, s. 75: [...] *domesticum in theologia lumen divum Thomam Aquinatem, quem non principem solum, sed scholarum sacrarum ducem magistrumque et Leo XIII [...] iussit esse, et Nos, cum uberrimi certitudine emolumenti, confirmavimus.*

²⁷ In: ASS 39, 1906, s. 321–330; *Enchiridion delle Encicliche 4*. Pio X. Benedetto XV (1903–1922). Bologna 1998, č. 151–164, s. 173–181; BERTHIER, s. 275.

²⁸ ASS 39, 1906, s. 324: *Gli studi di Filosofia, di Teologia e delle scienze affini, specialmente della Sacra Scrittura, si compiano, tenendosi alle pontificie prescrizioni, e allo studio di S. Tommaso, tante volte raccomandato dal venerato Nostro Predecessore e da Noi nelle Lettere Apostoliche del 23 gennaio 1904.*

²⁹ In: ASS 40, 1907, s. 390–392; BERTHIER, s. 275.

Modernismus, postihující celý život katolické církve a všechny oblasti křesťanské kultury,³⁰ byl myšlenkový směr, který usiloval o sladění základních principů katolické nauky s postuláty moderního subjektivismu: o „pokřtění“ tohoto moderního myšlení. Protože se tím snažil o něco, co je samo v sobě nemožné, musel tak nutně skončit u toho, že tyto principy zničil či narušil.³¹ Jak je patrné, modernismus nebyl herezí, která by popírala jen nějaký článek víry, nýbrž *heretickým způsobem uvažování*,³² který postihoval všechna dogmata katolické víry. Odtud pochází známý výrok sv. Pia X., že modernismus je *snuškou všech herezí*.³³

Encyklika *Pascendi Dominici gregis* (8. 9. 1907)

Papež si tváří v tvář modernistické krizi plně uvědomoval tíhu své odpovědnosti. Hlavním prostředkem, jakým na tuto krizi reagoval, se pak stala jeho encyklika *Pascendi Dominici gregis*, publikovaná dne 8. září 1907,

³⁰ Z bohaté literatury o modernismu srov. zvláště R i v i è r e , Jean: *Le Modernisme dans l'Église*. Étude d'histoire religieuse contemporaine. Paris 1929; S c o p p o l a , Pietro: *Crisi modernista e rinnovamento cattolico*. Bologna 1969; G a r c í a d e H a r o y G o y t i s o l o , Ramón: *Historia teológica del modernismo*. Pamplona 1972; P o u l a t , Émile: *Histoire, dogme et critique dans la crise moderniste*. Tournai – Paris 1979²; t ý ž : *Modernistica*. Horizons, physionomies, débats. Paris 1982; t ý ž : *Critique et mystique*. Autour de Loisy ou la conscience catholique et l'esprit moderne. Paris 1984; G u a s c o , Maurilio: *Modernismo*. I fatti, le idee, i personaggi. Cinisello Balsamo (Milano) 1995; S a l e , Giovanni: *«La Civiltà Cattolica» nella crisi modernista (1900–1907) fra transigentismo politico e integralismo dottrinale*. Roma – Milano 2001; M a t t e i , Roberto de: *Modernismo e antimodernismo nell'epoca di Pio X*. Con alcune riflessioni su Don Orione. In: Busi, M. – Mattei, R. de – Lanza, A. – Peloso, F.: *Don Orione negli anni del modernismo*. Milano 2002, s. 29–86; *El modernismo a la vuelta de un siglo*. Ed. S. Casas. Pamplona 2008; V i a n , Giovanni: *Il Modernismo*. La Chiesa cattolica in conflitto con la modernità. Roma 2012. Z české literatury srov. především revue *Salve* 17, 2007, č. 3: *(Anti)modernismus 1907–2007*.

³¹ Srov. R i v i è r e , J.: *Le Modernisme*, s. 12. Tento již klasický Rivieriův pokus o definici modernismu, který můžeme označit jako „kanonický“, se dívá na modernismus z úzkého hlediska jeho doktrinnálního obsahu, a nikoliv z mnohem širšího pohledu na něj jakožto na historický fenomén. Srov. S a l e , G.: *«La Civiltà Cattolica»*, s. 31–35.

³² L o r t z , Joseph: *Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung II*. Die Neuzeit. Münster 1964^{22/23}, s. 372: [...] *eine häretische Art des Denkens*. Podobně se vyjadřuje M a t t e i , Roberto de: *Introduzione*. In: San Pio X.: *Pascendi Dominici gregis*. Sugli errori del modernismo. Siena 2007, s. 9–44 (zde s. 10), když píše, že modernismus je *prima che un sistema filosofico, un atteggiamento dello spirito che minava dall'interno l'unità della fede cattolica (spíše než filosofickým systémem postojem ducha, který podkopával zvnitřku jednotu katolické víry)*.

³³ Encyklika *Pascendi Dominici gregis* (8. 9. 1907). ASS 40, 1907, s. 632: [...] *omnium haereseon conlectum*.

kteřou můžeme bez nadsázky označit za nejvýznamnější (a zřejmě i nejdelší) dokument sv. Pia X.³⁴

Poté, co tato encyklika uspořádaně vyložila nauku modernistů, rázně ji odsoudila a rozebrala její příčiny, předkládá „léčebné prostředky“ – *remedia* proti ní. Jelikož kořenem zla modernismu je podle sv. Pia X. špatná filosofie – sám říká o modernistech, že *ze sňatku falešné filosofie s vírou zrodil se jejich systém, hemžící se tolika a tak velikými bludy*³⁵ –, je pochopitelné, že jako první a hlavní lék podává zdravou filosofii sv. Tomáše Akvinského. V této souvislosti opět připomíná ustanovení papeže Lva XIII.:

*Předně tedy, pokud jde o studia, chceme a přísně nařizujeme, aby základem posvátných studií byla scholastická filosofie. [...] Hlavní věcí je, že pokud nařizujeme sledovat scholastickou filosofii, rozumíme tím především onu, již učil sv. Tomáš Akvinský: chceme, aby zůstalo v platnosti všechno, co o ní ustanovil náš předchůdce, a je-li to nutné, obnovujeme to, potvrzujeme a nařizujeme, aby to všichni přesně zachovávali.*³⁶

Hned po tomto důrazném nařízení se encyklika *Pascendi* s nemenší naléhavostí obrací na učitele filosofie: *Učitele pak napomínáme, aby měli pevně*

³⁴ In: ASS 40, 1907, s. 593–650; *Enchiridion delle Encicliche* 4, č. 190–246, s. 206–309; BERTHIER, s. 276. Pokud jsme zjistili, existují tři české překlady této encykliky: Josefá Kachníka (Olomouc 1908), Václava Smolíka (In: t ý ž : *Encyklika J. S. papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“ o učení modernistův.* Praha 1911, s. 90–191; tento překlad je doplněn obsáhlým komentářem) a Otty Alberta Tichého (In: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu Getsemany. Praha 1999, s. 103–134). Při našem překládání úryvků encykliky jsme k těmto českým překladům přihlíželi. Z literatury o encyklice *Pascendi* srov. zvláště S m o l í k , V.: *Encyklika J. S. papeže Pia X.*; časopis *Divinitas* 2, 1958, fasc. 1, věnovaný celý encyklice; C a t u r e l l i , Alberto: *La Pascendi Dominici gregis, una encíclica profética.* *Gladius* 23, 2005, s. 59–73; A m a d o , Antonio: *A los cien años de la encíclica „Pascendi“.* *Cristiandad* 64, 2007, č. 916, s. 16–23; H i t t i n g e r , Russell: *Two Modernisms, Two Thomisms.* *Reflections on the Centenary of Pius X's Letter Against the Modernists.* *Nova et Vetera: English Edition* 5, 2007, s. 843–880; M a t t e i , R. de: *Introduzione.* S p a t a r o , Roberto: *Un centenario para no olvidar.* *La Encíclica Pascendi Dominici gregis* (1907). *Ecclesia* 21, 2007, s. 353–370; S a r a n y a n a , Josep-Ignasi: *Pascendi, cien años después.* In: *El modernismo a la vuelta*, s. 301–312. Dovolujeme si také odkázat na svůj článek *Moderní encyklika proti modernismu aneb Co je dosud platné z encykliky Pascendi Dominici gregis?* *Salve* 17, 2007, č. 3, s. 85–108.

³⁵ ASS 40, 1907, s. 636: *Ex connubio autem falsæ philosophiæ cum fide illorum systema, tot tantisque erroribus abundans, ortum habuit.*

³⁶ Tamtéž, s. 640: *Primo igitur ad studia quod attinet, volumus probeque mandamus ut philosophia scholastica studiorum sacrorum fundamentum ponatur. [...] Quod rei caput est, philosophiam scholasticam quum sequendam præscribimus, eam præcipue intelligimus, quæ a Sancto Thoma Aquinate est tradita: de qua quidquid a Decessore Nostro sancitum est, id omne vigere volumus, et qua sit opus instauramus et confirmamus, stricteque ab universis servari iubemus.*

na paměti, že vzdálit se od sv. Tomáše Akvinského, zvláště v metafyzice, nelze bez veliké škody.³⁷

Motu proprio *Sacrorum Antistitum* (1. 9. 1910)

Dokumentem sv. Pia X. navazujícím na encykliku *Pascendi* je motu proprio *Sacrorum Antistitum*, uveřejněné dne 1. září 1910.³⁸ V něm se papež obrací na biskupy a na nejvyšší představené řeholních řádů a vydává zákony proti modernismu. Takřka na jeho začátku doslova cituje výše uvedená slova encykliky *Pascendi* o filosofii sv. Tomáše.³⁹

Druhá mezihra

Dokumenty vydané po encyklice *Pascendi Dominici gregis*

Vraťme se však k některým dokumentům Pia X. o sv. Tomášovi Akvinském, které byly vydány po encyklice *Pascendi*. Dne 17. listopadu 1907 zasílá papež svůj list *Delata* Thomasu Pèguesovi, toulouskému dominikánovi (1866–1936),⁴⁰ jímž mu děkuje za dar prvních dvou svazků jeho monumentálního díla *Commentaire français littéral de la Somme théologique de saint Thomas d'Aquin*.⁴¹ V něm prohlašuje, že se zdá, že ti, kdo se vzdalují od Tomáše, tím v konečném důsledku jednají k tomu, aby se odtrhli od církve.⁴²

Dne 11. července 1908 sv. Pius X. posílá svůj list *Præclarum* profesorům již zmiňované teologické fakulty ve švýcarském Fribourgu, kterým jim vyjadřuje svou vděčnost za jejich blahopřání k 50. výročí svého kněžského

³⁷ Tamtéž: *Magistros autem monemus ut rite hoc teneant, Aquinatem deserere, præsertim in re metaphysica, non sine magno detrimento esse.*

³⁸ In: AAS 2, 1910, s. 655–680; *Enchiridion delle Encicliche* 4, č. 783–817, s. 874–921 (čes. překl.: L. Vrána. Stará Říše na Moravě 1911).

³⁹ Srov. AAS 2, 1910, s. 656–657 (čes. překl.: s. 3–4).

⁴⁰ Srov. B e r g e r , David: *Pègues, Thomas, O.P. Thomistischer Theologe*. In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* XX. Nordhausen 2002, sl. 1148–1152. T. Pègues byl spojen s francouzským royalistickým hnutím *Action française*, a proto, když toto hnutí bylo odsouzeno papežem Piem XI., byl postižen určitými kanonickými tresty. Srov. P r é v o t a t , Jacques: *Les catholiques et l'Action française. Histoire d'une condamnation 1899–1939*. Paris 2001, s. 486–491.

⁴¹ In: *Actes de S. S. Pie X. Texte latin avec traduction française en regard* IV. Paris [1909?], s. 214; BERTHIER, s. 276–277.

⁴² Tamtéž: [...] *qui a Thoma discedunt, iidem videntur eo ad ultimum agi ut ab Ecclesia desciscant.*

svěcení.⁴³ Při této příležitosti je chváli za jejich věrné dodržování církevních předpisů při vyučování i za to, že odmítají modernistické omyly a že prameny své teologické a filosofické nauky *čerpají z bohaté žíly Akvinského učitele*.⁴⁴

Vedle Fribourgu se dalším studijním tomistickým centrem dominikánského řádu stává Papežská kolej Angelicum v Římě, kterou na základech staré Koleje sv. Tomáše ustanovil sv. Pius X. dne 8. listopadu 1908. Učinil tak svým listem *Domum delectis*, adresovaným zakladateli Angelika a generálnímu magistrovi dominikánského řádu (v letech 1904–1916) bl. Hyacintovi Maria Cormierovi (1832–1916).⁴⁵ *Nepochybujeme*, píše papež v tomto listě, *že zde bude k pěstování filosofie a posvátných věd rádně vykládána a odtud široce rozlévána moudrost Andělského učitele*.⁴⁶

Toulouský dominikán a tomista Thomas Coconnier (1846–1908) v roce 1893 založil a až do své smrti řídil *Revue thomiste*, která se brzy stala a dodnes je prestižním tomistickým časopisem.⁴⁷ Jejich prvních 15 svazků zaslal T. Coconnier sv. Piovi X. jako dar k již zmiňovanému 50. výročí jeho kněžského svěcení. Než mu papež stačil poděkovat, Coconnier zemřel, takže sv. Pius X. tak učinil jeho novému nástupci v úloze šéfredaktora revue Ambroise Montagneovi OP, a to svým listem *Haud sane diu est* ze dne 23. listopadu 1908.⁴⁸ V tomto listě se také uvádí:

Dílo, které je ti svěženo, není jistě prosto těžkostí, jak proto, že k tomu, aby Akvinátova nauka byla vhodně používána k řešení mnohých a závažných otázek, které hýbou dnešní dobou, je nutné znát do hloubky její principy i vzájemné propojení těchto principů; tak také proto, že dnes mnozí, příliš chtějí novot, opovrhují starobyloou Tomášovou moudrostí,

43 In: *Analecta Sacri Ordinis fratrum Praedicatorum* 8, 1907–1908, s. 613–614; BERTHIER, s. 277.

44 Tamtéž: [...] *ex divite vena Doctoris Aquinatis attingant*.

45 In: AAS 1, 1909, s. 137–138; BERTHIER, s. 277. O bl. Hyacintovi M. Cormierovi OP srov. zvláště B e d o u e l l e , Guy: *La P. Hyacinthe-Marie Cormier*. La sainteté de la prudence. In: C o r m i e r , H.-M.: *Être à Dieu*. Paris 1994, s. 7–57.

46 AAS 1, 1909, s. 137: [...] *ibi enim rite exposita et inde diffusa late sapientia Doctoris Angelici tum ad philosophiae, tum ad sacrarum disciplinarum cultum, non dubitamus [...]*. K listu *Domum delectis* můžeme ještě připojit list *Perillustrum Fratrum Praedicatorum familiam* ze dne 14. června 1910. AAS 2, 1910, s. 899–900, který je napsaný v podobném duchu a jímž sv. Pius X. Angelicum doporučuje a dovoluje mu uchovávat Nejsvětější svátost.

47 Srov. *Saint Thomas au XX^e siècle*. Actes du colloque du Centenaire de la „Revue thomiste“ (1893–1992): Toulouse, 25–28 mars 1993. Ed. S.-T. Bonino. Paris 1994.

48 In: AAS 1, 1909, s. 138–139; BERTHIER, s. 278.

*i když je bez přestání doporučována Apoštolským stolcem, nebo ji alespoň necení tak, jak by zasluhovala.*⁴⁹

Papež však následně vyjadřuje naději, že redaktoři *Revue thomiste* tyto překážky šťastně překonají a budou šířit učení sv. Tomáše Akvinského v jeho čistotě a úplnosti i u těch, kdo jsou nyní od křesťanské filosofie vzdáleni.⁵⁰

K 50. výročí kněžského svěcení sv. Pia X. zaslala své blahopřání také starobylá dominikánská universita sv. Tomáše Akvinského v Manile na Filipínách. Papež na ně vděčně reagoval svým listem *Magnopere*, který dne 7. března 1909 – tedy o svátku sv. Tomáše Akvinského – poslal Rajmundovi Velasquezovi OP, rektorovi této university, a jejím učitelům.⁵¹ V tomto listě jeho adresáty také vyzývá, aby vytrvali v následování sv. Tomáše Akvinského jako filosofického a teologického vůdce, neboť tak *nikdy nezbloudíte od pravidla křesťanské pravdy, což dnes postihuje nemálo lidí, když se více, než je zdrávo, podvolují svému vlastnímu úsudku nebo podezřelé autoritě jistých lidí.*⁵² Není příliš obtížné vidět, že se zde i ve výše uvedených případech papež dotýká problému modernismu.

Na rok 1909 připadalo 800. výročí smrti sv. Anselma z Canterbury (či, podle místa narození, z Aosty). Jak to bylo tehdy obvyklé, vydal sv. Pius X. k tomuto výročí dne 21. dubna 1909 svou encykliku *Communium rerum*.⁵³ V ní papež samozřejmě pojednává o díle a nauce tohoto velkého církevního učitele, ale neopomene také zmínit sv. Tomáše Akvinského, když zdůrazňuje, že byl v čele scholastiků, kteří následovali a zdokonalili principy sv. Anselma.⁵⁴ Naléhá dále na biskupy, aby přiváděli mládež, a to zvláště seminaristy, k *nejvyšší spásonosným pramenům křesťanské moudrosti, nejprve otevřeným učitelem z Aosty a pak přebohatě obohaceným Akvinským*⁵⁵

⁴⁹ AAS 1, 1909, s. 138: *Opus habes in manibus profecto non difficultatibus vacuum, tum quia, ut doctrina Aquinatis apte adhibeatur ad multiplices gravesque dirimendas quaestiones, quae nunc agitantur, ipsius principia et horum inter se colligationem penitus perspexisse oportet; tum quia plures hodie, nimium studiosi novitatum, veterem Thomae sapientiam, quamvis sine intermissione ab Apostolica Sede commendatam, aut fastidiunt, aut certe non tanti faciunt, quanti par est.*

⁵⁰ Srov. tamtéž.

⁵¹ In: AAS 1, 1909, s. 274–275; BERTHIER, s. 278.

⁵² AAS 1, 1909, s. 275: [...] *numquam a christianae veritatis regula aberrabit; quod non paucis hodie contingit, dum suo ipsorum iudicio aut suspectae certorum hominum auctoritati plus aequo indulgent.*

⁵³ In: AAS 1, 1909, s. 333–388; *Enchiridion delle Encicliche* 4, č. 247–300, s. 310–367; BERTHIER, s. 278–279.

⁵⁴ Srov. AAS 1, 1909, s. 383.

⁵⁵ Tamtéž: [...] *saluberrimos christianae sapientiae fontes, ab Augustano doctore primum*

a v této souvislosti nezapomínali na nařízení encykliky *Æterni Patris* Lva XIII. i encykliky *Pascendi*.⁵⁶

Pak zde máme další poděkování za darování knih: Italský dominikánský tomista Giovanni Lottini (1860–1951) poslal sv. Piovi X. jako dar svou trojsvazkovou učebnici dogmatické teologie *Institutiones theologiæ dogmaticæ specialis*.⁵⁷ Papež mu za to vyjádřil svou vděčnost listem *Quantopere*, publikovaným dne 9. srpna 1910.⁵⁸ V něm opět vzhledem k nebezpečí modernismu chválí zdravou nauku Lottiniho knih: *Jistě nemůže být v tomto oboru bezpečnější vzdělávání než to, které následuje jako vůdce a učitele Tomáše, od něhož načerpali tolik světla a pevnosti ti, kdo psali o božských věcech v jeho duchu*.⁵⁹

Dokumenty vydané po motu proprio *Sacrorum Antistitum*

Z „tomášovských“ dokumentů sv. Pia X., vydaných po motu proprio *Sacrorum Antistitum*, zmiňme jako první opětovné poděkování za knižní dar: Francouzský dominikánský tomista a dlouholetý profesor na zmiňované římské koleji Angelicum Édouard Hugon (1867–1929)⁶⁰ zaslal sv. Piovi X. jako dar svou šestisvazkovou učebnici tomistické filosofie *Cursus philosophiæ thomisticæ*. Papež mu poděkoval svým listem *Aquinatis disciplinam* ze dne 16. července 1913.⁶¹ V něm Hugona především chválí za to, že dokáže moudře užívat *staré scholastické principy k osvětlení nových pokroků filosofie a k vyvrácení jejích omylů*.⁶² A dodává, že již mnohokrát potvrdil, jak je pro užitek církve prospěšné, aby studiím budoucích kněží *předsedala moudrost Andělského učitele*.⁶³

reclusos, ab Aquinate locupletatos uberrime.

⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 383–384.

⁵⁷ S podtitulem: *Ex Summa Theologica S. Thomæ Aquinatis desumptæ et hodiernis scholis accommodatæ.*

⁵⁸ In: AAS 2, 1910, s. 724–725; BERTHIER, s. 279.

⁵⁹ AAS 2, 1910, s. 724: *Nec sane tutior ulla haberi potest hoc in genere institutio, quam quæ ducem sequatur ac magistrum Thomam, unde tantum hauserunt luminis ac firmitatis qui de rebus divinis ad eius mentem conscripserunt.*

⁶⁰ Srov. G a r r i g o u - L a g r a n g e , Réginald: *Le père maître Édouard Hugon. Un théologien-apôtre.* Paris 1929.

⁶¹ In: AAS 5, 1913, s. 487; BERTHIER, s. 279–280.

⁶² AAS 5, 1913, s. 487: [...] *vetera Scholæ principia ad novos philosophiæ vel illuminandos progressus vel refutandos errores.*

⁶³ Tamtéž: [...] *Angelici Doctoris sapientia præsideat.*

Již zde zaznělo jméno dominikánského generálního magistra bl. Hyacinta Maria Cormiera. Sv. Pius X. ho pro jeho evidentní svatost měl ve velké úctě.⁶⁴ Jemu také dne 4. srpna 1913 – tedy o slavnosti sv. Dominika⁶⁵ – adresoval svůj další list *Cum primum*, a to vzhledem k blížící se generální kapitule dominikánského řádu ve Venlo v Holandsku.⁶⁶ V úvodu tohoto listu papež zmiňuje svou úctu k sv. Dominikovi, zakladateli řádu, o jehož svátku – dne 4. srpna 1903 – byl zvolen papežem.⁶⁷ A hned následně hovoří o sv. Tomášovi Akvinském:

[...] důrazně doporučujeme nauku sv. Tomáše Akvinského a rozhodně chceme, aby se jí napájeli všichni učenci, aby se tak odvrátili od zvrácených názorů o božských a lidských věcech, které se všude uhnízily, a aby se v duchu všech hluboce usídlila křesťanská pravda, jasně poznaná.⁶⁸

Na sklonku svého pontifikátu a života – dne 24. června 1914 – vydává sv. Pius X. motu proprio *Præclara*, týkající se benediktinské koleje Anselmianum v Římě: jím této koleji, kterou obnovil papež Lev XIII. v roce 1887, dává právo udělovat akademické tituly.⁶⁹ Benediktini se zde v duchu své staré tradice i v duchu výzev Lva XIII. věrně drželi nauky sv. Tomáše Akvinského. Sv. Pius X. je za to ve svém motu proprio chválí, když píše, že *ve studiu vždy následovali jako učitele samotného sv. Tomáše, jehož zlatá nauka osvěcuje mysl svou září a jehož cesta a způsob uvažování přivádí bez nebezpečí jakéhokoliv omylu k nejhlubšímu poznání božských věcí.*⁷⁰ A k zachování této věrnosti sv. Tomášovi i v závěru svého listu naléhavě vyzývá:

⁶⁴ Srov. B e d o u e l l e , G.: *La P. Hyacinthe-Marie Cormier*, s. 50.

⁶⁵ Podle starého liturgického kalendáře: dnes, po poslední liturgické reformě po II. vatikánském koncilu, se sv. Dominik oslavuje 8. srpna.

⁶⁶ In: AAS 5, 1913, s. 387–390; BERTHIER, s. 280.

⁶⁷ Srov. AAS 5, 1913, s. 387.

⁶⁸ Tamtéž, s. 387–388: [...] *S. Thomæ Aquinatis doctrinam permagni facimus: qua profecto velimus studiosos imbui omnes, ut prava de divinis humanisque rebus scita, quæ ubique irrepserunt, evellantur, et christiana veritas, perspicue cognita, in omnium animis penitus hæreat.* V podobném duchu se sv. Pius X. vyjádřil již předtím ve svém italsky psaném listě *Ifiliali ossequi*. In: *Analecta Sacri Ordinis fratrum Praedicatorum* 8, 1907–1908, s. 212–215; BERTHIER, s. 275–276, zaslaném dne 7. května 1907 Hyacintovi M. Cormierovi OP a generální kapitule dominikánského řádu ve Viterbu v Itálii.

⁶⁹ In: AAS 6, 1914, s. 333–335.

⁷⁰ Tamtéž, s. 334: [...] *in studio magistrum semper secuti sunt ipsum S. Thomam, cuius aurea doctrina mentes splendore suo illuminat; cuius via et ratio usque ad profundissimam divinarum rerum cognitionem sine ullo erroris periculo perducit.*

[...] chceme a nařizujeme, aby profesori koleje Anselmianum jak v oblasti filosofie, tak v oblasti teologie vždy následovali Akvinátovu nauku, a aby při přednáškách posvátné teologie pro posluchače, kteří směřují k akademickým titulům, používali samotný text sv. Tomáše. Jak jsme již řekli, vzdálit se od Akvinského, zvláště v oblasti filosofie a teologie, nelze bez veliké škody, a jeho následovat je nejbezpečnější cesta k hlubokému poznání božských věcí.⁷¹

Motu proprio Doctoris Angelici (29. 6. 1914)

Na začátku našeho příspěvku jsme uváděli, že dokumenty Pia X. o nauce sv. Tomáše Akvinského jeho pontifikát takřka otevírají a uzavírají. O úvodním breve *In præcipuis laudibus* jsme již hovořili výše. Nyní tedy nadesel čas, abychom probrali „uzavírající“ dokument, kterým je motu proprio *Doctoris Angelici*. Papež ho publikoval dva měsíce před svou smrtí, dne 29. června 1914. Bylo určeno *pro Itálii a přilehlé ostrovy* a jeho cílem byla *podpora studia nauky sv. Tomáše Akvinského na katolických školách*.⁷² Jedná se jistě o nejvýznamnější dokument sv. Pia X. o nauce sv. Tomáše Akvinského.

Co bylo bezprostředním důvodem vydání tohoto motu proprio? Můžeme s určitou nadsázkou říci, že jím bylo jedno slůvko, které bylo uvedeno v encyklice *Pascendi* a pak opakováno v motu proprio *Sacrorum Antistitum* v souvislosti s filosofií sv. Tomáše Akvinského, totiž slůvko „především“ (*præcipue*): *pokud nařizujeme sledovat scholastickou filosofii, rozumíme tím především onu, již učil sv. Tomáš Akvinský*. Někteří toto slovo vykládali ve smyslu „jedině (*unice*) sv. Tomáš“. Jiní mu naopak dávali smysl, že sv. Tomáš má být chápán jako „první mezi rovnými“ (*primus inter pares*), jako nejvýznamnější scholastik, ale že nic nebrání tomu zastávat teze jiných scholastiků, i když se s Tomášovými tvrzeními rozcházejí. Dobrým příkladem těchto různých výkladů jsou dvě polemiky francouzského františkánského skotisty Séraphina Belmonda (1878–1958): první s významným španělským dominikánským tomistou Norbertem del Prado (1852–1918)

⁷¹ Tamtéž, s. 335: [...] *volumus et præcipimus, ut Professores Collegii Anselmiani in re tum philosophica tum theologica doctrinam semper sequantur Aquinatis, atque in prælectionibus sacræ theologiæ pro alumnis qui ad academicos gradus contendunt, ipsum textum S. Thomæ adhibeant. Aquinatem enim deserere, in re philosophica præsertim et theologica, uti iam diximus, non sine magno detrimento esse potest; ipsum sequi tutissima est via ad profundam divinarum rerum cognitionem.*

⁷² *Motu proprio pro Italia et insulis adiacentibus Doctoris Angelici de studio doctrinæ S. Thomæ Aquinatis in scholis catholicis promovendo*. AAS 6, 1914, s. 336–341; *Enchiridion delle Encicliche* 4, č. 839–846, s. 948–959.

ohledně knihy o Duns Scotovi⁷³ a druhá s italským jezuitským tomistou Guido Mattiussim (1852–1925).⁷⁴

Za této situace, kdy nebylo úplně jasné, co měl sv. Pius X. ohledně filosofie sv. Tomáše Akvinského přesně na mysli, i za situace, kdy panovala mezi profesory v seminářích a na církevních fakultách nejistota ohledně toho, co vlastně je a není tomistickou filosofií a jak dalece je závazná, se rozhodl zasáhnout samotný papež, a učinil tak právě svým motu proprio *Doctoris Angelici*. V něm nejprve cituje výše uvedená slova motu proprio *Sacrorum Antistitum* o filosofii sv. Tomáše (jež jsou opět citací encykliky *Pascendi*).⁷⁵ A pak podává správnou interpretaci onoho „neuralgického“ slůvka „především“ (*præcipue*):

*Když jsme tedy na tom místě řekli, že filosofie Akvinského má být následována především, a ne jedině, někteří byli přesvědčeni, že jsou poslušni naší vůle nebo jí alespoň neodporují, přijímají-li nerozlišeně to, co kterýkoliv ze scholastických učitelů vyučoval ve filosofii, i když to odporuje principům sv. Tomáše. Ale ti se hluboce mýlí. Je zřejmé, že když jsme svému lidu předložili Tomáše jako hlavního vůdce scholastické filosofie, chtěli jsme, aby se to především chápalo o jeho principech, na nichž jeho filosofie spočívá jako na základech.*⁷⁶

Tyto principy Tomášovy filosofie jsou pak v další části motu proprio *Doctoris Angelici* velmi vyzdvíženy. Papež zde učí, že sv. Tomáš v nich

⁷³ Srov. B e l m o n d , Séraphin: *Études sur la philosophie de Duns Scotus*. Dieu, existence et cognoscibilité. Paris 1913, a repliku N o r b e r t a d e l P r a d o : *Escoto y Santo Tomás*. La Ciencia Tomista 9, 1914, s. 5–29, 165–181, 333–357; 10, 1915, s. 28–45, 196–222. O Norbertovi del Prado srov. B e r g e r , David: *Prado, Norberto del*. In: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon XVII. Nordhausen 2000, sl. 1089–1090.

⁷⁴ Srov. B e l m o n d , Séraphin: *Gravi inesattezze del P. G. Mattiussi*. Studi Francescani 12, 1914, s. 29–38. Belmont zde polemicky reaguje na knihu Giuda M a t t i - u s s i h o : *Veleno kantiano*. Roma 1914², neboť Mattiussi v ní ukazuje na jistou shodu mezi Dunsem Scotem a Kantem. O celé polemice ohledně slova „především“ (*præcipue*) u sv. Pia X. srov. S a r a n y a n a , Josep-Ignasi: *Sobre la recepción de las XXIV Tesis tomistas en España (1914–1917)*. In: Atti del IX Congresso Tomistico Internazionale VI: Storia del Tomismo. Fonti e riflessi. Città del Vaticano 1992, s. 275–289 (zvláště s. 276–277).

⁷⁵ Srov. AAS 6, 1914, s. 336.

⁷⁶ Tamtéž, s. 336–337: *Iam vero, cum dictum hoc loco a Nobis esset præcipue Aquinatis sequendam philosophiam, non unice, nonnulli sibi persuaserunt, Nostræ sese obsequi aut certe non refragari voluntati, si quæ unus aliquis e Doctoribus scholastici in philosophia tradidisset, quamvis principiis S. Thomæ repugnantia, illa haberent promiscua ad sequendum. At eos multum animus fefellit. Planum est, cum præcipuum nostris scholastice philosophiæ ducem daremus Thomam, Nos de eius principii maxime hoc intelligi voluisse, quibus, tamquam fundamentis, ipsa nititur.*

přijal, zdokonalil a obohatil to, *co nejlepší filosofové a hlavní učitelé církve ve svých úvahách a dokazování objevili o vlastních důvodech lidského poznání, o přirozenosti Boha a ostatních věcí, o mravním řádu a dosažení posledního cíle života.*⁷⁷

Sv. Pius X. o těchto principech dále zdůrazňuje, že se nejedná o diskutabilní názory, nýbrž o základy každé vědy:

*Vždyť to, co je ve filosofii sv. Tomáše hlavní, nemá být pokládáno za názory, o nichž je dovoleno diskutovat na obou stranách, ale za základy, na nichž spočívá veškerá věda o přirozených a božských skutečnostech. Je-li to odstraněno nebo nějakým způsobem deformováno, nutně z toho také plyne, že studenti posvátných disciplín nejsou ani schopni pochopit samotný smysl slov, jimiž magisterium církve předkládá božsky zjevená dogmata.*⁷⁸

Z uvedené důležitosti a závažnosti principů filosofie sv. Tomáše vyplývají a na ně navazují následná papežova vážná napomenutí profesorům filosofie a teologie:

*A tak všechny, kteří se věnují vyučování filosofie a teologie, jsme již dříve chtěli upozornit na to, že pokud se vzdálí, především v metafyzických otázkách, byť jen na krok od Akvinského, nebude to bez velké škody. – Nyní však mimoto vyhlášíme, že nejenom nenásledují Tomáše, ale velice se vzdalují od tohoto svatého učitele ti, kdo zvráceně vykládají nebo zcela pohrdají principy a hlavními tezemi jeho filosofie.*⁷⁹

Hned poté sv. Pius X. dodává toto důležité upozornění:

Proto je snadné pochopit, že je-li námi či našimi předchůdci nauka nějakého autora či světce schválena se zvláštními chválami a jsou-li mimoto tyto chvály spojeny s doporučením

⁷⁷ Tamtéž, s. 337: [...] *quæ nobilissimi philosophorum ac principi Doctorum Ecclesie meditando et argumentando invenerant de propriis cognitionis humanæ rationibus, de Dei natura rerumque ceterarum, de ordine morali et ultimo vitæ fine assequendo.*

⁷⁸ Tamtéž, s. 338: *Nam quæ in philosophia Sancti Thomæ sunt capita, non ea haberi debent in opinionum genere, de quibus in utramque partem disputare licet, sed velut fundamenta in quibus omnis naturalium divinarumque rerum scientia consistit: quibus submotis aut quoquo modo depravatis, illud etiam necessario consequitur, ut sacrarum disciplinarum alumni ne ipsam quidem percipiant significationem verborum, quibus revelata divinitus dogmata ab Ecclesie magisterio proponuntur.*

⁷⁹ Tamtéž, s. 338: *Itaque omnes qui philosophiæ et sacre theologiæ tradendæ dant operam, illud admonitos iam volumus, si ullum vestigium, præsertim in metaphysicis, ab Aquinate discederent, non sine magno detrimento fore. — Nunc vero hoc præterea edicimus, non modo non sequi Thomam, sed longissime a sancto Doctore aberrare eos, qui, quæ in ipsius philosophia principia et pronuntiata maiora sunt, illa perverse interpretentur aut prorsus contemnunt.*

*a příkazem, aby se tato nauka šířila a bránila, je ona tak schválena, nakolik je ve shodě s Akvinátovými principy a nakolik jim vůbec neodporuje.*⁸⁰

Druhá hlavní část motu proprio *Doctoris Angelici* se týká *Summy theologiae* sv. Tomáše Akvinského jako učebního textu: papež ustanovuje, aby na universitách, ateneích, seminářích a institutech, které mají právo udělovat akademické tituly, byla znovu zavedena Tomášova *Summa* jako oficiální text, který se při přednáškách čte a latinsky vykládá.⁸¹ Formulace je zde velmi rezolutní: *my chceme, nařizujeme a prikazujeme (Nos volumus, iubemus, praecipimus).*⁸² Tato její rezolutnost vynikne o to více, srovnáme-li ji s tichým a laskavým charakterem sv. Pia X.⁸³

Komentář časopisu *La Civiltà Cattolica*

Pro lepší pochopení motu proprio *Doctoris Angelici* je ještě vhodné přihlédnout k jeho obsáhlému komentáři, publikovaném v jezuitském časopise *La Civiltà Cattolica*. Je to o to vhodnější, že tento časopis byl vždy vnímán jako jakési polooficiální periodikum Apoštolského stolce a že již od svého založení v roce 1850 shromažďoval kolem sebe „nejzarytější“ tomisty z řad jezuitského řádu.⁸⁴ Vedle toho, že otiskl úplný text motu proprio *Doctoris Angelici*⁸⁵ věnoval jeho komentování hned tři úvodní, poměrně obsáhlé editorially, publikované pod názvem *S. Tommaso, maestro delle scuole teologiche (Sv. Tomáš, učitel teologických škol)*.

⁸⁰ Tamtéž: *Quod si alicuius auctoris vel Sancti doctrina a Nobis Nostrisque Decessoribus inquam comprobata est singularibus cum laudibus atque ita etiam, ut ad laudes suasio iussioque adderetur eius vulgandæ et defendendæ, facile intelligitur eatenus comprobata, qua cum principiis Aquinatis cohæreret aut iis haudquaquam repugnaret.*

⁸¹ Srov. tamtéž, s. 338–341.

⁸² Tamtéž, s. 340.

⁸³ Srov. F a b r o , Cornelio: *Introduzione a San Tommaso*. La metafisica tomista & il pensiero moderno. Milano 1997², s. 135, pozn. 21. Srov. také slova Pia XII.: *Proslov Una celeste letizia*. AAS 43, 1951, s. 469, o sv. Piu X.: [...] *quel volto spirante una bontà celeste!* [...] *ona tvář vyzářující nebeskou dobrotu!*). Tamtéž, s. 472: *Per natura, nessuno più dolce, più amabile di lui, nessuno più amico della pace, nessuno più paterno. (Přirozeností nebyl nikdo laskavější a láskyplnější než on, nikdo více přítelem míru, nikdo více otcovský.)*

⁸⁴ Srov. např. F o r m e n t , Eudaldo: *Los fundadores de la „Civiltà Cattolica“ y la restauración de la filosofía tomista*. In: *Atti dell'VIII Congresso Tomistico Internazionale II*, s. 441–455.

⁸⁵ Srov. *La Civiltà Cattolica* 65, III, 1914, s. 128–138.

V prvním z těchto tří editorialů⁸⁶ se zdůrazňuje velká učitelská autorita sv. Tomáše Akvinského:

Pokaždé, když papežové chtěli vydat určitý pokyn, který by na základě víry bezpečně nasměroval teologické vyučování a v zaměření k němu filosofické vyučování, vždy obraceli svůj pohled ke světlu sv. Tomáše Akvinského, a jiný učitel nebyl nikdy předkládán stejným způsobem. [...] nikdo nebyl nikdy předkládán jako obecný učitel a nauka žádného nebyla chválena a s horlivostí a naléhavostí doporučována tak, jako nauka sv. Tomáše. Zde by bylo absurdním očekávat dogmatické definice či něco podobného: avšak to, co se mohlo učinit pro pohnutí křesťanských badatelů k přijetí nějaké nauky a k důvěře nějakému učiteli, učinili papežové pro sv. Tomáše.⁸⁷

Podobnou formu *laudatio* sv. Tomáše a jeho *Teologické sumy* mají i následující dva editoriały.⁸⁸

Vedle zmiňovaných pochvalných slov se v editorialech setkáváme i s určitým objasněním charakteru motu proprio *Doctoris Angelici* i jeho závaznosti:

[Papež] užívá znovu svou moc, aby uložil posvátným studiím praktické pravidlo.⁸⁹

[...] motu proprio nejvyššího velekněze se ani tak nevztahuje na posvátnou nauku, jak je ve své dokonalosti u hotových teologů ve svaté církvi, jako spíše specificky na teologickou školu, již mají být formováni mladí, aby přijali nutnou výchovu svého rozumu.⁹⁰

Není to jistě dogmatické určení, ani nejvyšší velekněz spekulativně neučí, že Akvinátova nauka je jediná nezakázaná nauka v Boží církvi. Je to disciplinární ustanovení, podle kterého jedině tato nauka má být předávána budoucím teologům a vést jejich formaci.⁹¹

⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 385–403.

⁸⁷ Tamtéž, s. 386: *Ogni volta che i Papi vollero imprimere una determinata direzione, la quale sul fundamento della fede, securamente avviasse l'insegnamento teologico, e in ordine ad esso il filosofico, sempre conversero gli sguardi alla luce dell'Aquinate, nè in ugual modo fu proposto mai altro dottore. [...] niuno mai fu proposto quale maestro universale, e di nessuno fu lodata, e con calore e con insistenza raccomandata la dottrina, come fu quella di San Tommaso. Qui sarebbe cosa assurda aspettare definizioni dogmatiche o alcunchè di somigliante: ma quanto si potè fare per indurre gli studiosi cristiani ad accogliere una dottrina e a fidarsi d'un maestro, tanto i Papi fecero per S. Tommaso.*

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 646–656; tamtéž IV, s. 16–32.

⁸⁹ Tamtéž III, s. 396: [...] *fa novellamente uso del suo potere per imporre agli studi sacri una regola pratica.*

⁹⁰ Tamtéž, s. 649: [...] *il motu proprio del Sommo Pontefice non tanto si riferisce alla scienza sacra, qual'è nella sua perfezione presso i teologi consumati nella S. Chiesa, quanto più determinatamente alla scuola teologica, con la quale i giovani debbono essere formati e ricevere la necessaria educazione del loro intelletto.*

⁹¹ Tamtéž IV, s. 19–20: *Non è certo determinazione dogmatica, nè il sommo Pontefice*

Epilog: XXIV tomistických tezí (27. 7. 1914)

Na motu proprio *Doctoris Angelici* bezprostředně navazuje tzv. XXIV tomistických tezí a souvisí s ním. Tento dokument, jehož celý a oficiální název zní: Schvalují se některé teze obsažené v nauce sv. Tomáše Akvinského a předložené učiteli filosofie,⁹² vydala z příkazu sv. Pia X. Posvátná kongregace studií (Sacra Studiorum Congregatio). Nese podpis jejího prefekta kardinála Benedetta Lorenzelliho (1853–1915) a byl publikován dne 27. července 1914,⁹³ tedy necelý měsíc před tím, než svatý papež dne 20. srpna 1914 zemřel.

Zmiňovaná návaznost XXIV tezí na motu proprio *Doctoris Angelici* je vyjádřena v úvodních větách tezí:

Poté, co náš nejsvětější pán, papež Pius X., svým motu proprio Doctoris Angelici, vydaným 29. června 1914, spasitelně nařídil, aby na všech filosofických školách byly svatě zachovávány principy a hlavní teze Tomáše Akvinského, nemálo učitelů různých institutů předložilo této Posvátné kongregaci studií k prozkoumání některé teze, které obvykle vyučovali a hájili jako hlavní principy tohoto svatého učitele, a to především v metafyzických otázkách. Tato Posvátná kongregace poté, co uvedené teze řádně prozkoumala

speculativamente insegna che quella dell'Aquinate sia l'unica dottrina non vietata nella Chiesa di Dio. È disposizione disciplinare, secondo la quale unicamente quella dottrina deve essere insegnata e dirigere la formazione dei futuri teologi.

⁹² *Theses quaedam, in doctrina Sancti Thomae Aquinatis contentae, et a philosophiae magistris propositae, adprobantur.*

⁹³ In: AAS 6, 1914, s. 383–386; *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Hg. von H. Denzinger – P. Hünermann. Friburgi Brisgoviae 1991³⁷ (= *Dz.-Hün.*), č. 3601–3624, s. 975–980 (čes. překl. [spolu s latin. originálem] in: M a c h u l a , Tomáš – F i l i p , Štěpán Martin: *Tomismus čtyřadvaceti tezí*. Praha 2010, s. 12–17). Srov. literaturu o těchto XXIV tezích: S a r a n y a n a , J.-I.: *Sobre la recepción*; F o r m e n t , Eudaldo: *La redacción de las XXIV Tesis tomistas*. Cristiandad 52, 1995, n. 763, s. 19–22; C a n a l s V i d a l , Francisco: *Génesis histórica de las XXIV Tesis tomistas*. Sapientia [Buenos Aires] 53, 1998, s. 97–110, nyní: Cristiandad 56, 1999, n. 811–812, s. 16–24; F o r m e n t , Eudaldo: *Ida Tomás*. Principios fundamentales del pensamiento de Santo Tomás. Pamplona 2005², s. 38–59. Zvláštní zmínku si zaslouží nejnovější práce Jesúse V i l l a g r a - s s y : *Il retroscena di una polemica: le XXIV tesi tomistiche*. In: Neotomismo e suarezismo. Il confronto di Cornelio Fabro. A cura di J. Villagrasa. Roma 2006, s. 35–90; *Origine, natura e prima ricezione delle XXIV tesi tomistiche alla luce della controversia tra Neotomismo e Suarezismo*. Divinitas: Nova series 49, 2006, s. 341–382 (angl. překl.: *Origin, Nature and Reception of the XXIV Thomistic Theses in Light of the Controversy between Neo-Thomism and Suarezism*. Transl. J. Mitchell. Doctor Angelicus 6, 2006, s. 193–230). Dovolujeme si také odkázat na naši práci *Historicko-doktrinální geneze a autorita čtyřadvaceti tomistických tezí*. In: M a c h u l a , T. – F i l i p , Š. M.: *Tomismus*, s. 19–94.

a předložila Svatému otci, z příkazu Jeho Svatosti odpovídá, že ony opravdu obsahují principy a hlavní teze svatého učitele.⁹⁴

Jak je zjevné, ústředním pojmem je tu výraz „principy a hlavní teze Tomáše Akvinského“ (*principia et maiora Thomæ Aquinatis pronuntiata*). Můžeme ho také nazvat „středním pojmem“ (*medium*) motu proprio *Doctoris Angelici*⁹⁵ a XXIV tezí, neboť je obsažen v obou dokumentech a je jejich pojítkem. Po tomto úvodu pak následuje samotný výčet 24 základních tezí čili principů filosofie sv. Tomáše Akvinského, které by měli zachovávat profesori filosofie při svém vyučování na katolických školách.

Hlavním redaktorem těchto 24 tezí je již jmenovaný jezuita Giudo Mattiussi, profesor dogmatické teologie na jezuitské Papežské gregoriánské universitě v Římě. Spolu se svým řádovým spolubratrem Giuseppem Leonardim již v roce 1910 navrhl jejich zveřejnění sv. Píovi X. a po jeho schválení a podpoře je skutečně připravil. Tehdy však nakonec k jejich publikování nedošlo. Novou příležitostí pro jejich promulgaci se stalo právě vydání motu proprio *Doctoris Angelici*. Tím, kdo byl pověřen formulací definitivního textu tezí, byl francouzský jezuitský kardinál⁹⁶ a slavný tomistický teolog Louis Billot (1846–1931).⁹⁷

⁹⁴ AAS 6, 1914, s. 383–384: *Postquam sanctissimus Dominus noster Pius Papa X Motu Proprio Doctoris Angelici, edito die xxix iunii MCMXIV, salubriter præscripsit, ut in omnibus philosophiæ scholis principia et maiora Thomæ Aquinatis pronuntiata sancte teneantur; nonnulli diversorum Institutorum magistri huic sacræ Studiorum Congregationi theses aliquas proposuerunt examinandas, quas ipsi, tamquam ad præcipua sancti Præceptoris principia in re præsertim metaphysica exactas, tradere et propugnare consueverunt. Sacra hæc Congregatio, supra dictis thesibus rite examinatis et sanctissimo Domino subiectis, de eiusdem Sanctitatis Suae mandato, respondet, eas plane continere sancti Doctoris principia et pronuntiata maiora.* Jak je patrné, z tohoto úvodu k XXIV tezím je také doslovně převzat název našeho příspěvku.

⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 338.

⁹⁶ Byl jmenován kardinálem sv. Piem X. v roce 1911. Je však potřeba dodat, že v roce 1927 na svou kardinálskou důstojnost rezignoval a papež Pius XI. tuto jeho rezignaci přijal. Učinil tak pro své spojení s hnutím *Action française*. Srov. P r é v o t a t , J.: *Les catholiques et l'Action*, s. 480–486.

⁹⁷ Srov. především L e f l o c h , Henri: *Le cardinal Billot. Lumière de la théologie*. Paris 1947. O historické genezi XXIV tezí srov. Dezza, Paolo: *La Sacra Congregazione per l'Educazione Cattolica e l'autorità dottrinale di S. Tommaso*. Seminarium: Nova series 17, 1977, s. 674–698 (zvláště s. 680–682); Filip, Š. M.: *Historicko-doktrinální geneze*, s. 42–47.

Komentář časopisu *La Civiltà Cattolica*

Po tom, co jsme uvedli výše, není překvapením, že XXIV tomistickým tezím věnoval svou pozornost časopis *La Civiltà Cattolica*.⁹⁸ Nacházíme v něm otištěno nejenom latinské znění tezí,⁹⁹ nýbrž také slova, která je vhodně uvádějí a podávají cenná upřesnění o jejich povaze:

*Nejedná se zde o dogmatický dokument, v němž se vymezuje určitá pravda jako náležející k víře a mravům či se zavrhuje nějaký opačný omyl. [...] O co se tedy jedná? O prosté, i když autoritativní schválení, jímž se nepotvrzuje pravdivost či falešnost předkládaných tezí, ani jejich větší či menší pravděpodobnost, nýbrž se vyhledává, že tyto teze obsahují nejdůležitější principy a výroky nauky sv. Tomáše Akvinského, především v metafyzickém řádu.*¹⁰⁰

Komentář časopisu *La Civiltà Cattolica* také moudře odpovídá na námitku, že v těchto filosofických otázkách, které jsou ponechány svobodné diskusi, by bylo lepší, aby církev mlčela:

*[...] něco jiného je neukládat, nedefinovat, něco jiného je zcela mlčet, nedat najevo vlastní preference a dokonce upustit od toho dávat návrhy a rady. Vyžadovat něco takového by znamenalo činit církvi bezprávi a myslet si, že je buď nekompetentní soudit o takových otázkách nebo alespoň má být indiferentní vůči tomu či onomu řešení. Kdokoliv ví, jak je pro teologii důležité, aby celá metafyzika Andělského učitele, ve své integritě a dokonalosti, byla na školách zachována a hájena, si jistě nemůže myslet, že církev se má projevovat indiferentně a takřkajíc neutrálně ohledně toho, zda nejzákladnější principy sv. Tomáše jsou či nejsou chápány v jejich smyslu [...].*¹⁰¹

⁹⁸ Srov. *Un documento della S. Congregazione degli Studi*. *La Civiltà Cattolica* 65, 1914, IV, s. 706–711.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 709–711.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 706–707: *Non si tratta qui di un documento, in cui si determini qualche verità, come appartenente alla fede ed ai costumi, ovvero si condanni qualche errore ad essi contrario. [...] Di che cosa adunque si tratta? Di una semplice, tuttoché autorevole, approvazione colla quale non si sentenza già della verità o falsità delle tesi proposte, nè della loro maggiore o minore probabilità, ma bensì si dichiara che esse contengono i principii e pronunziati più importanti della dottrina di S. Tommaso d'Aquino, sopra tutto nell'ordine della metafisica.*

¹⁰¹ Tamtéž, s. 709: *[...] altro è il non imporre, il non definire, altro è il tacere del tutto, in maniera da non manifestare neppure le proprie preferenze ed astenersi dal dare per fino suggerimenti e consigli. Il ciò pretendere sarebbe un far ingiuria alla Chiesa, riputando ch'Ella o sia incompetente a giudicare di tali questioni, o almeno debba essere indifferente per l'una soluzione e per l'altra. Chiunque conosce, quanto importi per la Teologia che la metafisica dell'Angelico Dottore sia tutta, nella sua integrità e perfezione, sostenuta e difesa nelle scuole, non può certo pensare che la Chiesa debba mostrarsi indifferente, e per così dire neutrale che i principii più fondamentali della dottrina di S. Tommaso siano intesi o non intesi nel loro senso.*

XXIV tomistických tezí není totožných s nepopíratelnými filosofickými principy

I když jsme předtím napsali, že výraz „principy a hlavní teze Tomáše Akvinského“ je pojetím mezi motu proprio *Doctoris Angelici* a XXIV tezemi, na základě právě citovaných slov výkladu časopisu *La Civiltà Cattolica* lze říci, že není možné klást rovnítko mezi principy sv. Tomáše Akvinského, o kterých – jak jsme viděli výše – velmi přísnými a slavnostními vyjádřeními učí sv. Pius X., a mezi samotnými XXIV tezemi, alespoň ne ve své úplnosti. Tyto teze jsou sice pro filosofii sv. Tomáše základní, ale zároveň specifické, které ji odlišují od jiných filosofických škol, zvláště skotistické a suareziánské. Pokud bychom na tyto teze aplikovali slova sv. Pia X. z motu proprio *Doctoris Angelici* o principech sv. Tomáše, znamenalo by to nejenom, že tyto a jiné filosofické školy nemají v církvi domovské právo (*domicilium*) – což odporuje zřejmé skutečnosti –, ale také popření legitimního teologického pluralismu, který má v různosti filosofii svůj původ a jenž byl vždy hájen a zajišťován učitelským úřadem církve.¹⁰²

Slavnostní slova sv. Pia X. se tudíž týkají ještě základnějších principů filosofie Andělského učitele, jež sdílí s ostatními scholastickými učiteli. Tyto principy jsou skutečnými rozumovými „předpoklady víry“ (*præambula fidei*), neboť jsou těmi, které víře nutně předcházejí, do víry uvádějí a dávají jí charakter „rozumové poslušnosti“ (*rationale obsequium*).¹⁰³ Jsou s pravdami víry tak nerozlučně spojeny, že jejich popření je i nepřímo popřením těchto pravd víry: bez nich, jak píše motu proprio *Doctoris Angelici*, *studenti posvátných disciplín nejsou ani schopni pochopit samotný smysl slov, jimiž magisterium církve předkládá božsky zjevená dogmata*.¹⁰⁴ Tak to také formuluje jezuitský kardinál Franz Ehrle (1845–1934):

¹⁰² Srov. P i u s I I . : Bula *Ineffabilis summi providentia Patris* (1. 8. 1464). In: *Dz.-Hün.*, č. 1385, s. 472–473; Pavel V.: Formule poslaná generálním představeným dominikánského a jezuitského řádu pro ukončení disputací *de auxiliis* (5. 9. 1607). In: tamtéž, č. 1997, s. 611; K l e m e n t X I I . : Bula *Apostolicae providentiae officio* (2. 10. 1733). In: tamtéž, č. 2509–2510, s. 682; B e n e d i k t X I V . : List *Dum præterito* nejvyššímu inkvizitorovi Španělska (31. 7. 1748). In: tamtéž, č. 2564–2565, s. 701–702; B e n e d i k t X V . : List *Quod de fovenda* jezuitskému generálovi Wladimiru Ledóchowskemu (19. 3. 1917). *Acta Romana Societatis Iesu*, 1917, s. 318–319; P i u s X I . : Encyklika *Studiorum ducem* (29. 6. 1923). AAS 15, 1923, s. 324; P i u s X I I . : Encyklika *Divino afflante Spiritu* (30. 9. 1943). AAS 35, 1943, s. 319–320, a jinde. Dovolujeme si také odkázat na svůj článek *Teologický pluralismus*. *Salve* 17, 2007, č. 4, s. 39–51.

¹⁰³ Srov. např. *Premesse razionali della fede*. Teologi e filosofia e confronto sui „præambula fidei“. Ed. A. Livi. Città del Vaticano 2008.

¹⁰⁴ AAS 6, 1914, s. 338: [...] *sacrarum disciplinarum alumni ne ipsam quidem percipiant*

*Tak nás vede rozbor textu Doctoris Angelici k výkladu jistě dobře odůvodněnému: Principia et capita S. Thomae, o nichž Pius X. mluví, nejsou nikterak v první řadě principy tomistického systému, nýbrž jsou to ony principy, jež Tomáš jako kníže scholastiků má společně aspoň s vynikajícími scholastiky, jež jsou tedy principy křesťanské filosofie a jež naše svatá víra předpokládá jako podmínky a základ přirozeného řádu.*¹⁰⁵

Na druhé straně však platí, že tyto prvotní filosofické principy – jak se vyjádřil papež Pius XII. – *žádný jiný učitel nevyložil tak jasně, tak průzračně a tak dokonale a nevybudoval v tak vhodnou a pevnou syntézu jako sv. Tomáš Akvinský.*¹⁰⁶ Nelze také popřít, že XXIV tezí je s těmito základními filosofickými principy první kategorie velmi úzce propojeno: jsou z nich vyvozeny a tvoří s nimi jeden obdivuhodný organický celek.¹⁰⁷ A bylo disciplinárním ustanovením sv. Pia X. i jeho nástupců v papežském úřadě, aby se vyučující filosofie na katolických školách těchto XXIV tezí drželi.¹⁰⁸

significationem verborum, quibus revelata divinitus dogmata ab Ecclesiae magisterio proponuntur.

- 105 *Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit.* Grundsätzliche Bemerkungen zu ihrer Charakteristik. Freiburg im Breisgau 1933², s. 60 (čes. překl.: *Scholastika a její úkoly v naší době.* Zásadní poznámky k její charakteristice. Přel. A. Jemelka. Praha 1937, s. 53): *So führt eine Analyse des Textes von Doctoris Angelici zu der wohl gut begründeten Erklärung: Die principia et capita S. Thomae, von denen Pius X. redet, sind keineswegs in erster Linie die Prinzipien des thomistischen Systems, sondern es sind jene Prinzipien, die Thomas, als Fürst der Scholastiker, wenigstens mit den hervorragenden Scholastikern gemein hat, die also die Prinzipien der christliche Philosophie sind und die unser heiliger Glaube als Vorbedingung und Fundament in der natürlichen Ordnung voraussetzt.* Srov. také C a n a l s V i d a l, F.: *Génesis histórica*, s. 24.
- 106 Proslav *Animus Noster* u příležitosti 400. výročí založení Papežské gregoriánské university v Římě (17. 10. 1953). AAS 45, 1953, s. 682–690 (zde s. 685): [...] *a nullo alio doctore tam lucide, tam perspicue, tam perfecte proposita sunt [...], a nullo tam apta solidaque structura una simul composita sunt quemadmodum a Sancto Thoma Aquinate.*
- 107 Srov. C a n a l s V i d a l, Francisco: *Sobre le recomendación de la doctrina filosófica de Santo Tomás por el Magisterio de la Iglesia.* Cristiandad 11, 1954, n. 239, s. 69, 72–76 (zvláště s. 75).
- 108 Zatímco vyjádření sv. Pia X. z motu proprio *Doctoris Angelici* mají velmi jasný doktrinální charakter, ustanovení toho, že se vyučující filosofie mají držet XXIV tomistických tezí, je pouze disciplinárního rázu.

Závěrečné shrnutí a zhodnocení

Poté, co jsme se zastavili u jednotlivých dokumentů sv. Pia X., kterými chválí a doporučuje nauku sv. Tomáše Akvinského, je třeba přistoupit k závěrečnému shrnutí a zhodnocení: po určité analýze se pokusit o syntézu.

V tomto závěru bude nejprve vhodné probrané papežské dokumenty klasifikovat: Z našeho hlediska, tedy vzhledem k doporučování učení sv. Tomáše Akvinského, je jistě dokumentem první třídy motu proprio *Doctoris Angelici* spolu se svým dodatkem, XXIV tomistickými tezemi. Můžeme říci, že patří k nejvýznamnějším dokumentům církve věnovaným této otázce – spolu s již zmiňovanou encyklikou *Æterni Patris* papeže Lva XIII., s encyklikou *Studiorum ducem*, kterou publikoval papež Pius XI. dne 29. června 1923 u příležitosti 600. výročí svatořečení sv. Tomáše Akvinského,¹⁰⁹ s apoštolským listem *Lumen Ecclesie*, jenž vydal papež bl. Pavel VI. dne 20. listopadu 1974 u příležitosti 700. výročí Tomášovy smrti¹¹⁰ a s encyklikou *Fides et ratio* sv. Jana Pavla II., uveřejněnou dne 14. září 1998.¹¹¹ K dokumentům druhé třídy můžeme přiřadit breve *In præcipuis laudibus* a antimodernistickou encykliku *Pascendi Dominici gregis* spolu s motu proprio *Sacrorum Antistitum*. Zbývající dokumenty publikované při různých příležitostech jsou víceméně dokumenty třetí třídy. Ostatně tomuto klasifikování papežských dokumentů odpovídá i struktura našeho příspěvku.

Nyní se pokusme o jakési syntetické podání toho, co sv. Pius X. učí o nauce sv. Tomáše Akvinského: Je zjevné, že ústředním pojmem, který na celé učení sv. Pia X. o autoritě Andělského učitele vrhá náležité světlo, je výraz „principy a hlavní teze Tomáše Akvinského“ (*principia et maiora Thomæ Aquinatis pronuntiata*); ne nadarmo figuruje i v titulu tohoto příspěvku. I když se doporučování sv. Pia X. neomezuje exkluzivně na tyto principy, ale týká se Tomášovy filosofické a teologické nauky obecně,¹¹² zvláštní a důrazné doporučování tohoto papeže se vztahuje právě na tyto principy, jak sám píše v motu proprio *Doctoris Angelici*: *Když jsme svěmu lidu předložili Tomáše jako hlavního vůdce scholastické filosofie, chtěli jsme, aby se to především chápalo o jeho principech, na nichž jeho filosofie*

¹⁰⁹ In: AAS 15, 1923, s. 309–326 (čes. překl.: J. Krlín. In: *Svatý Tomáš Aquinský* [sic!]. Praha 1924, s. 3–11).

¹¹⁰ In: AAS 66, 1974, s. 673–702.

¹¹¹ In: AAS 91, 1999, s. 5–88 (čes. překl.: J. Koláček a M. Kyrálová. Praha 1999).

¹¹² Srov. P e r i n i , Giuseppe: *“Thomæ doctrinam Ecclesia suam fecit”*. *Doctor communis* 33, 1980, s. 309–341 (zvláště s. 325–327).

*spočívá jako na základech.*¹¹³ Tyto principy, v nichž Andělský učitel přejal a zdokonalil moudrost dřívějších filosofů a teologů (mezi nimiž je zvláštním způsobem jmenován sv. Anselm z Canterbury), jsou základy veškerého přirozeného vědění i teologie a rozumovými „předpoklady víry“ (*præambula fidei*). Jsou-li tyto principy tak základní, je pak pochopitelné, že vzdálit se od nich nelze bez velké škody, ba, jak se vyjadřuje sv. Pius X. ve svém listě Thomasu Pèguesovi OP, ti, kdo tak činí, *tím v konečném důsledku jednají k tomu, aby se odtrhli od církve.*¹¹⁴

Jak papež Lev XIII., tak sv. Pius X. svou snahou o tomistickou obnovu usilovali o obnovu společnosti a reformu intelektuální výchovy budoucích kněží. Zatímco však Lev XIII. kladl větší důraz na první cíl *ad extra* církve, tedy na obnovu společnosti, sv. Pius X. především zdůrazňoval druhý cíl *ad intra* církve.¹¹⁵ V pojednaných dokumentech se tak často setkáváme s výzvou, aby „moudrost Andělského učitele předsedala“ filosofické, teologické a případně biblické intelektuální formaci seminaristů. Proto ti, kdo je vyučují, se nemají nikdy vzdalovat od cesty a způsobu uvažování a zvláště od filosofické a teologické nauky sv. Tomáše Akvinského – zvláštním způsobem je zde podtržena Tomášova metafyzika – a mají na této cestě stále postupovat vpřed. Vzhledem k tomu, co bylo řečeno v předcházejícím odstavci o základních principech filosofie sv. Tomáše, je jasné, že tato ustanovení sv. Pia X. se týkají na prvním místě právě jich. Ale určitě se neomezují pouze na tyto principy: učitelé filosofie na katolických školách se mají také držet XXIV tomistických tezí a spolu s učiteli teologie učit celkovou filosofickou a teologickou nauku sv. Tomáše, i když v této méně základní oblasti Tomášova myšlení je papežův důraz jistě menší a omezený spíše na rámec církevní disciplíny. Tento způsob vyučování je pak papežem označován jako bezpečná, ba „nejbezpečnější cesta“ (*via tutissima*).¹¹⁶ Církev nazývá jako „bezpečné“ to, co je ve shodě s Božím zjevením: v případě Tomášovy nauky je tudíž tato shoda vynikající. Tato „nejbezpečnější cesta“ sv. Tomáše povede bohoslovce i jejich učitele k hlubokému poznání božských a lidských skutečností i ke kritickému postoji vůči moderním omylům a uchrání je před zhoubou modernismu.

I když zaměření tomistické obnovy k formaci seminaristů je u sv. Pia X. velmi silné, neopomíjí také celkové společenské zacílení této obnovy

¹¹³ AAS 6, 1914, s. 337: [...] *cum præcipuum nostris scholastice philosophiæ ducem daremus Thomam, Nos de eius principii maxime hoc intelligi voluisse, quibus, tamquam fundamentis, ipsa nititur.*

¹¹⁴ In: BERTHIER, s. 276: [...] *ad ultimum agi ut ab Ecclesia desciscant.*

¹¹⁵ Srov. H i t t i n g e r, R.: *Two Modernisms*, s. 846–848.

¹¹⁶ Srov. motu proprio *Præclara inter omnia*. AAS 6, 1914, s. 335.

a načrtává její širší obzory: v návaznosti na známou výzvu encykliky *Æterni Patris – vetera novis augere et perficere* (staré novým obohatit a dokonalovat)¹¹⁷ – vyzývá k aktualizaci Tomášovy nauky a chválí ji: k aktualizaci, která spočívá v rozvíjení nových úvah, v řešení problémů, které hýbou dnešní dobou, a v kritice moderních filosofických omylů na základě principů sv. Tomáše. K tomu je samozřejmě potřeba znát do hloubky tyto principy i jejich vzájemné propojení. S tím je také spojeno velmi důrazné vyzdvihnutí Tomášovy nauky – a v jejím rámci opět jejích hlavních principů – jako léku proti modernismu.

Máme-li nakonec probrané reformní úsilí sv. Pia X. o obnovu nauky sv. Tomáše Akvinského v životě církve zhodnotit, můžeme říci, že jeho prvotní snaha o dobrou celkovou formaci budoucích kněží – a v jejím rámci o jejich dobrou intelektuální filosoficko-teologickou formaci v duchu sv. Tomáše Akvinského – přinesla skutečné dobré plody tam, kde byla otevřeně přijímána. Když se na tuto snahu díváme s odstupem let, můžeme se odvážit hodnotit ji jako prorockou: vždyť i papež Pius XII. mluvil při beatifikaci Pia X. o jeho *moudrosti inspirovaného proroka*.¹¹⁸ Obdobné dobré plody můžeme konstatovat i v případě druhého cíle tomistické obnovy společnosti a kultury: zde úsilí sv. Pia X. bylo *podněcující ke konzistentnímu kulturnímu hnutí uvnitř církve*¹¹⁹ i mimo její hranice.

Jak jsme viděli, s obojím cílem souvisí boj proti modernismu, v němž se Tomášovo učení stává jednou z hlavních zbraní. Není hlavním cílem našeho příspěvku zhodnotit antimodernismus sv. Pia X., takže tak učiníme jen velmi krátce: Současné hodnocení je různé, neboť jedni tento antimodernismus hodnotí velmi negativně – a v těch, kdo jím byli postiženi, vidí ubohé oběti – a jiní spíše pozitivně, což je do značné míry dáno tím, jak se dívají na samotný modernismus. Pro druhé, pozitivní hodnocení Piova antimodernismu hovoří především skutečnost toho, že modernismus skutečně bořil základy křesťanské víry a že zákrok církevní autority byl nutný. Bylo třeba hájit „smysl pro víru“ (*sensus fidei*) prostých věřících proti názorům některých myslitelů, kteří ji svými názory uváděli ve zmatek a napadali.¹²⁰ Toho a také své odpovědnosti v této věci si byl sv. Pius X. velmi jasně vědom. Nepopíratelná skutečnost toho, že některé způsoby boje proti

¹¹⁷ ASS 12, 1879, s. 111.

¹¹⁸ Proslov *Una celeste letizia*. AAS 43, 1951, s. 470: [...] *la saggezza di un profeta ispirato*.

¹¹⁹ Spataro, R.: *Un centenario*, s. 369: [...] *promotora de un consistente movimiento cultural al interno de la Iglesia*. Tato slova zde mají jako podmět encykliku *Pascendi*, ale můžeme je jistě rozšířit na celé úsilí sv. Pia X. o tomistickou obnovu.

¹²⁰ Srov. tamtéž, s. 356–357.

modernismu byly diskutabilní a někdy postihly nevinné, je některými autory příliš „přepínána“, až se může stávat jakousi „černou legendou“. ¹²¹ Ostatně kanonizační proces Pia X. se musel vypořádat s námitkami proti jeho boji s modernismem a vypořádal se s nimi v jeho prospěch. ¹²²

Když si postavíme vedle sebe dokumenty sv. Pia X., jimiž jsme se zabývali, a vyjádření následujících papežů o nauce sv. Tomáše Akvinského, jistě konstatujeme rozdílnost jejich slovního vyjádření, různost kulturní situace, na niž reagují, i určité rozdílné zorné úhly pohledu, ale zároveň a především podstatnou totožnost jejich obsahu. Srovnáváme-li např. to, co učí sv. Pius X. o „principech a hlavních tezích Tomáše Akvinského“ a vůbec o jeho nauce, s tím, k čemu vyzývá encyklika *Fides et ratio* sv. Jana Pavla II., můžeme vidět – možná trochu překvapení – že jde v podstatě o totéž. A tak ukončeme náš příspěvek slovy jednoho současného velkého znalce sv. Tomáše napsanými v souvislosti s encyklikou *Fides et ratio*:

Církev jistě [...] respektuje určitý teologický pluralismus. Není tudíž přesné prezentovat tomismus jako oficiální filosofii či teologii církve. Církev se nevyslovuje o pravdě tomismu jako takového, alespoň ne přímo a výslovně. Avšak v síle prozíravého soudu, který uzrával během staleté zkušenosti a ne bez pomoci Ducha Svatého, doporučuje, a to zvláště budoucím kněžím, studium sv. Tomáše jako konkrétní, jistou a vyzkoušenou cestu, která nás uvádí do pochopení dědictví křesťanské moudrosti, a tak i dnes uschopňuje k vypracování filosofie otevřené k požadavkům víry a také celistvé teologie křesťanského tajemství. ¹²³

¹²¹ Srov. M a t t e i , R. de: *Introduzione*, s. 11, kde se odvolává na vyjádření kardinála Tarcisia Bertone, státního sekretáře papeže Benedikta XVI.

¹²² Srov. Sacra Congregatio Rituum: *Romana Beatificationis et Canonizationis Servi Dei Pii X.* Disquisitio circa quasdam obiectiones modum agendi Servi Dei respicientes in modernismi debellatione una cum Summario Additionali ex officio compilato. [Civitas Vaticana] 1950 (franc. překl.: *Conduite de saint Pie X dans la lutte contre le modernisme*. Versailles 1996).

¹²³ B o n i n o , Serge-Thomas: *Saint Thomas d'Aquin dans l'encyclique Fides et ratio*. In: *La vérité vous rendra libres. Hommage au Cardinal Georges Cottier, O.P., Théologien de la Maison Pontificale*. Ed. E. Rossi di Montelerra – P. de Laubier – M. Larivé. Paris 2004, s. 139–148 (zde s. 148): *Certes, l'Église [...] respecte un certain pluralisme théologique. Il n'est donc pas exact de présenter le thomisme comme la philosophie ou la théologie officielle de l'Église. L'Église ne se prononce pas sur la vérité du thomisme comme tel, du moins, pas directement ni explicitement. Mais, en vertu d'un jugement prudentiel, mûri au long d'une expérience multiséculaire, et qui ne va sans une assistance de l'Esprit-Saint, elle recommande, spécialement à ses futurs prêtres, l'étude de saint Thomas comme un chemin concret, sûr et éprouvé, pour entrer dans l'intelligence du patrimoine de la sagesse chrétienne et devenir ainsi capable d'élaborer aujourd'hui une philosophie ouverte aux exigences de la foi ainsi qu'une théologie intégrale du mystère chrétien.*

**PRINCIPIA ET MAIORA THOMÆ AQUINATIS PRONUNTIATA
SANCTE TENEANTUR**

**Die Empfehlungen der Lehre des hl. Thomas von Aquin durch
den hl. Papst Pius X.**

Der Beitrag behandelt nach und nach die einzelnen Dokumente des hl. Pius X. (1903–1914), durch die er im Rahmen seiner Bestrebungen nach einer Kirchenreform – und dabei insbesondere nach der Erneuerung der Formierung künftiger Priester – die Lehre des hl. Thomas von Aquin empfiehlt: Neben bei verschiedenen Anlässen herausgegebenen Schreiben handelt es sich um das an die römische Akademie des hl. Thomas von Aquin adressierte Breve *In præcipuis laudibus* (23. 1. 1904), um die antimodernistische Enzyklika *Pascendi Dominici gregis* (8. 9. 1907) mit dem Motu proprio *Sacrorum Antistitum* (1. 9. 1910) und vor allem um das Motu proprio *Doctoris Angelici* (29. 6. 1914) mit angeschlossenen XXIV thomistischen Thesen (27. 7. 1914). Abschließend wird die Lehre dieser päpstlichen Dokumente zusammengefasst und eingeschätzt: Es wird darauf hingewiesen, wie darin die „Prinzipien und Hauptthesen des Thomas von Aquin“ (*principia et maiora Thomæ Aquinatis pronuntiata*), d. h. die grundlegenden philosophischen Prinzipien des hl. Thomas, einen zentralen Platz einnehmen. Ihre Gültigkeit ist nach wie vor aktuell.

